

Sata vuotta sairaankuljetusta Helsingissä

Sjuktransporterna hundra år i Helsingfors

Samu Nyström



”Suurkaupungin katukuvaan kuuluu monien muiden ohella myös kovaa vauhtia ajava tapaturmavaunu, joka silloin tällöin havahduttaa kadulla kulkijan korvia särkevällä ulvonnallaan. Tapaturmien uhrien kuljetus, joka on yhteiskuntamme eräs välttämättömmistä tehtävistä, kuuluu meillä palokunnan toimialaan.” (Suomen Sosialidemokraatti 9.7.1949).

(övers. av citat ur dagstidningen Suomen Sosialidemokraatti 9.7.1949): Till gatubilden i en storstad hör även ambulansen som då och då med sina tjutande sirener får flanören att haja till. Transport av olycksoffer, ett av samhällets mest outhärliga åligganden, ingår hos oss i brandkårens uppgifter.

Helsingkiläisten arkea on jo sadan vuoden ajan turvannut ensin palolaitoksen sairaankuljetus ja sittemmin pelastuslaitoksen ensihoito-organisaatio. Modernin kaupungin arkea turvaavat monenlaiset turvajärjestelmät, joista sairaankuljetus- ja ensihoitotoiminta on varmasti yksi tunnetuimpia ja näkyvimpiä. Kadulla liukastunut, auto-onnettomuuteen joutunut tai sairaskohtauksen kotonaan saanut nykyihminen odottaa saavansa nopeasti apua. Toiminnan merkitys kaupunkilaisten turvallisuuden tunteen lisääjänä on poikkeuksellisen suuri.

Tässä artikkelissa käsittelemme ensin lyhyesti Helsingin pelastuslaitoksen sairaankuljetus- ja ensihoitoorganisaation satavuotisen toiminnan kehityksen pää-

I hundra år har helsingforsbornas vardag tryggats av Brandkårens ambulansväsende, som i sin nuvarande form kallas Räddningsverkets prehospitala akutsjukvård, alias ambulansvård. Säkerheten i en modern stad tryggas av många slags trygghetssystem, och där är ambulans- och ambulansvårdväsendet ett av de kändaste och synligaste. I dag utgår man från att hjälpen åt folk som halkat på gatan, råkat ut för en kollision eller fått en sjukdomsattack skall komma snabbt. Detta är mycket betydelsefullt även för stadsbornas trygghetskänsla.

I denna artikel går jag först kort igenom huvuddragen i Helsingfors räddningsverks ambulans- och prehospitala akutsjukvårdsväsendes, alias ambulansvård-

Helsingin pelastuslaitos, jo 144 vuotta kaupunkilaisten turvana

Helsingin vakituinen palokunta perustettiin ensimmäisenä Suomessa 1.10.1861. Tulipalojen sammuttamisen lisäksi palolaitoksen toimintaan on alusta alkaen kuulunut myös monenlaisia pelastustehtäviä. Juhlavuosiaan näistä toiminnoista vietti vuonna 2004 meritoiminta (100 v, aloitettiin 1904) ja vuonna 2005 sairaankuljetustoiminta (100 v, aloitettiin 1905) ja (vesi)sukellustoiminta (50 v, aloitettiin 1955). Nykyinen pelastuslaitos syntyi kun palolaitos ja väestönsuojelukeskus yhdistettiin vuonna 1991.

piirteitä ja nostan sitten esiin miten kaupunkilaiset ja kaupungin lehdistö ovat toimintaan suhtautuneet. Samalla käsittelem hieman mitä kaupungin turvallisuusorganisaatioilta yleisesti odotetaan. Kaupungin turvaverkolla tarkoitan tässä yhteydessä laajemmin kaupungin järjestämiä palveluita ja järjestelmiä, joilla pyritään turvaamaan kaupunkilaisten arkista elämää.

Sairaan kuljetus – osa modernin kaupungin toimintaa

Nopea kaupungistuminen ja teollistuminen 1800-luvun loppupuolen Euroopassa ja Yhdysvalloissa nosti esiin aivan uudenlaisia ongelmia ja kasvatti vaatimuksia kaupunkien turvaverkkojen kehittämistä ja laajentamisesta. Sairaan kuljetuksen aloittamisen historia on tästä hyvä tyyppiesimerkki: nykyaikaisen sairaankuljetustoiminnan synty ja kehitys juontaa armeijoiden lääkintähuollon kehittymiseen 1800-luvulla. Yhdysvaltojen sisällissodan jälkeen oppeja alettiin vähitellen siirtää myös siviilimaailmaan ja ensimmäiset urbaanit ambulanssijärjestelmät perustettiin 1800-luvun viimeisellä kolmanneksella Yhdysvalloissa mm. Cincinnatiin ja New Yorkiin sekä Euroopassa Lontooseen ja Pariisiin. 1900-luvulle tultaessa sairaankuljetus koettiin jo osaksi modernien kaupunkien toimintaa ja sairaankuljetusjärjestelmiä alettiin perustaa myös Pohjois-Euroopassa ja Skandinaviassa.

Helsingfors räddningsverk – helsingforsbornas trygghet i 144 år

Helsingfors brandkår var då den grundades den 1 oktober 1861 den första ordinarie brandkåren i Finland. Förutom släckning av bränder har dess verksamhet från begynnelsen även inbegripit olika slags räddningsuppdrag. År 2004 firade räddningsverksamheten till havs 100-årsjubileum, år 2005 ambulansverksamheten likaså, och dykarverksamheten fyllde 50 år 2005. Det nuvarande Räddningsverket uppstod när brandkåren och befolkningsskyddscentralen slogs samman år 1991.

väsandes, hundraåriga historia, och synar därpå hur stadsborna och pressen har ställt sig till verksamheten. Jag tangerar samtidigt lite vad folk i allmänhet väntar sig av stadens säkerhetsorganisation. Med stadens säkerhetsnät avser jag här sådan service och sådana system som är ägnade att göra stadsbornas vardag tryggare.

Sjuktransporterna – en del av livet i en modern stad

Den snabba urbaniseringen och industrialiseringen under senare hälften av 1800-talet i Europa och USA innebar helt nya problem och ökade kraven på att utveckla och utvidga städernas trygghetsnät. Ambulansväsendets historia är målande i detta avseende. Dess uppkomst och utveckling går tillbaka till fältskärsväsendet, dvs. militärsjukvården på 1800-talet. Efter inbördeskriget i Förenta Staterna började man tillämpa det man lärt sig om sjuktransporter även i det civila, och de första urbana ambulanssystemen grundades i slutet av 1800-talet bl.a. i städerna Cincinnati (Ohio) och New York, samt i Europa i London och Paris. Då 1900-talet inträdde upplevdes ambulanserna redan som någonting viktigt i en modern stad, och ambulansväsenden började grundas i norra Europa, däribland Skandinavien.

I Helsingfors inleddes ambulansverksamheten alldeles i början av 1900-talet. I det skedet var staden

Helsingissä sairaankuljetustoiminnan aloittaminen ajoittui 1900-luvun ensimmäisille vuosille. Kaupunki oli tuolloin eurooppalaisessa mittakaavassa pieni, mutta erittäin nopeasti kasvava. Nopea kasvu ja kehitys nostivat esiin uusia ongelmia ja kysymyksiä, joihin kaupungin päättäjät joutuivat etsimään ratkaisuja. Suomen suurimpana kaupunkina Helsinki oli monessa kaupungistumiseen liittyvässä asiassa muuta maata edellä, minkä takia oppia haettiin maan rajojen ulkopuolelta mm. muiden Pohjoismaiden ja Manner-Euroopan kaupunkien kehittämistä ratkaisusta.

Tarvitaan humaani kuljetusjärjestelmä

Ajatus sairaankuljetuksen järjestämisestä nousi Helsingissä esiin kaupungin aktiivisen lääkärinkunnan keskuudesta ja kaupungin terveydenhoitolautakunta aloitti toiminnan suunnittelun loppuvuodesta 1903. Vuosisadan vaihteessa vallinneiden käytäntöjen mukaan potilaita tuotiin sairaaloihin monin erilaisin keinoin: vaarallisuuden riittäessä potilaat tuotiin omin vaunuin tai vuokra-ajurien kyydillä, kun taas köyhemmät tuotiin sairaaloihin kantaen tai raahaten ja osa tuli jopa itse kävellen. Käytännöt olivat terveydenhoitolautakunnan mukaan potilaiden terveydelle vaarallisia ja usein jopa hengenvaarallisia. Lautakunnan mukaan tarvittiin humaani kuljetusjärjestelmä.

Valmisteluprosessin aikana terveydenhoitolautakunta keskusteli asiasta useaan otteeseen palomestari Waseniuksen kanssa, joka oli tutustunut vastaavaan toimintaan Saksassa ja Tukholmassa. Lopulta malli haettiin kaupungin virkamiesten perinteiden mukaisesti Tukholmasta, jossa palolaitos oli hoitanut sairaankuljetusta vuodesta 1902. Selvityksien perusteella sairaankuljetustoiminnan katsottiin Helsingissäkin sopivan palolaitokselle sen humanitaarisen tehtävän ja hälytystoimintaan tottuneen miehistönsä takia.

Vajaan vuoden valmistelujen jälkeen Kaupunginvaltuusto hyväksyi suunnitelmat syyskuussa 1904 ja toiminta aloitettiin maaliskuun 10. päivänä 1905.

ännu liten i europeisk skala, men stadd i mycket snabb tillväxt. Den snabba utvecklingen och tillväxten medförde nya problem och spörmål att lösa för stadens beslutsfattare. Modellerna måste sökas utomlands, bland annat i övriga Skandinavien och Europa. Helsingfors var ju största staden i Finland och låg därmed före övriga landsändor beträffande många urbaniseringsfenomen.

Ett humant transportsystem efterlyses

Inom Helsingfors läkarkår, på den tiden mycket aktiv, dryftades allt oftare frågan om ordnande av sjuktransporter, och stadens hälsovårdsnämnd började planera verksamheten år 1903. Dittills hade patienterna hämtats till sjukhusen på många olika sätt: beroende på förmögenhet åkte man egen vagn eller kärria eller tog hydroska, medan de fattigaste bars eller släpades till sjukhuset eller gick själva. Enligt hälsovårdsnämnden kunde detta vara hälsovådligt, rentav livsfarligt. Man efterlyste ett humant transportsystem.



Alkuaikojen sairaankuljetuskalustoa Kruununhaan palomestarin pihalla vuonna 1909. Vasemmalla työntöparit ja oikealla ensimmäiset sairaankuljetusvaunut.

Ambulansmateriel på Kronohagens brandstations gård år 1909. Till vänster handskuffad rullbår och till höger den första ambulansvagnen.

Kuva | Foto Signe Brander.

Alusta alkaen toiminta järjestettiin kahden toimialan yhteistyönä: sairaankuljetustoiminnan säännöistä ja hinnoista päätti terveydenhoitolautakunta ja toiminnan käytännön toteutuksesta vastasi palotoimikunnan alainen palolaitos.

Sairaan­kuljetuskalusto hajasijoitettiin aluksi tasaisesti kaupungin paloasemille: pohjoiselle paloasemalle Kruununhakaan sijoitettiin hevosvetoiset sairaan­kuljetusvaunut ja pääpaloasemalle Korkeavuorenkadulle ja Kallion väliaikaiselle paloasemalle sijoitettiin työntöpaarit (pyörillä varustetut paarit). Vuoden 1905 aikana vaunut hälytettiin 185 kertaa, työntöpaareja käytettiin 18 kertaa ja kymmenessä kuljetuksessa, ”kun erityinen varovaisuus on ollut tarpeen”, oli potilas kuljetettu paareilla kantamalla. Se, että sairaan­kuljetusjärjestelmä rakennettiin osin työntöpaarien varaan ja että osa potilaista voitiin kuljettaa jopa kantaen, kertoo paitsi kuljetuksien kiireettömyydestä, myös siitä kuinka snadi oli Stadi.

”Ambulanssi on ensisijaisesti kuljetusväline”



Palolaitoksen sairaankuljetuskalustoa Kauppatorilla vuonna 1937. Taustalla palaa Vallisaaren ammusvarikko. Kuva Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo.

Ambulan­ser på Salutorget år 1937. I bakgrunden brinner ammu­nitionsförrådet på Skanslandet. Foto: Helsingfors räddnings­verks brandmuseum.

Under beredningsprocessen dryftade hälsovårds­nämnden ärendet i flera omgångar med brandmästare Wasenius, som hade bekantat sig med motsvarande verksamhet i Tyskland och Stockholm. Sist och slutligen blev det – enligt gängse tjänstemannakutym i Helsingfors – Stockholm som fick tjäna förebild. Där hade brandkåren skött sjuktransporterna sedan år 1902. Utredningar i Helsingfors visade att ambulansväsendet även där lämpade sig bäst för Brandkåren och dess vid uttryckningar och humanitär verksamhet vana personal.

Efter nästan ett år av förberedelser godkände Stadsfullmäktige planerna i september 1904, och verksamheten inleddes den 10 mars 1905. Redan då var verksamheten organiserad som samarbete mellan två sektorer: ambulansväsendets regler och taxor fastslogs av hälsovårdsnämnden, medan det praktiska sköttes av Brandkåren, som var underställd brandnämnden.

Ambulansmaterielen spreds ut till stadens brandstationer: Norra brandstationen i Kronohagen fick en hästdragen ambulansvagn medan Huvudbrandstationen på Högbergsgatan och den tillfälliga brandstationen i Berghäll fick rullbåror (båror försedda med hjul). År 1905 fick vagnen 185 alarm, medan rullbåror användes 18 gånger och patienten i tio fall som krävt särskild försiktighet bars på bår. Att sjuktransportberedskapen delvis byggde på rullbåror och att en del patienter rentav kunde bäras till sjukhuset säger någonting om livsrytmen på den tiden – och visar hur liten staden ännu var i det skedet.

Ambulansen främst ett transportmedel

Helsingfors räddningsverks ambulansväsendes historia kan på grundval av verksamhetens art delas upp i två perioder: sjuktransporternas och förstahjälpens tid 1905–1969 och akutsjukvårdens och sjuktransporternas tid från och med 1970.

Mellanrubriken ovan är hämtad ur ett betänkande av en kommitté som dryftade sjuktransporterna i Hel-

Helsingin pelastuslaitoksen sairaankuljetuksen historia voidaan toiminnan perusluonteen mukaan jakaa kahteen jaksoon: Sairaankuljetuksen ja ensiavun aikaan 1905–1969 sekä ensihoidon ja sairaankuljetuksen aikaan 1970–2005.

Väliotsikon lainaus on Helsingin sairaankuljetustoimintaa 1950-luvulla pohtineen komitean mietinnöstä ja se kuvaa hyvin toimintaa koko ensimmäisen jakson aikana. Tuolloin palolaitoksen sairaankuljetustoiminta keskittyi lähinnä sairaiden ja apua tarvinneiden kuljetamiseen. Lääketieteessä vallalla olleiden käsitysten mukaan oli potilaiden hoitaminen mahdollista vain sairaaloissa, jolloin sairaankuljetusorganisaatioiden tehtäväksi jäi vain potilaiden tehokas kuljettaminen. Tämän takia sairaankuljettajina toimineille palomiehille ei annettu ensiapukoulutusta laajempaa koulutusta ja sairaankuljetuskalusto hoitovälineineen suunniteltiin vain ensiapua ja kuljetusta silmällä pitäen.

Tehokkaaksi kuljetusorganisaatioksi palolaitoksen sairaankuljetustoiminta muuttui toiminnan autoistuessaan vuodesta 1923 lähtien. Sairaankuljetusautojen avulla pystyttiin tehostamaan toimintaa ja kasvattamaan kuljetusmääriä. Autojen määrää lisättiin vähitellen ja hevosvetoisista sairaankuljetusvaunuista luovuttiin lopullisesti vuonna 1934. Kaiken kaikkiaan järjestelmää kehitettiin aina 1960-luvun lopulle saakka kuljetusorganisaationa, jonka tavoitteena oli kuljettaa potilaat mahdollisimman tehokkaasti sairaalaan.

Kuljetuksesta hoitoon

Tultaessa 1960-luvulle joutui sairaankuljetusala lääketieteen ja teknologian kehityksen myötä maailmanlaajuisen uudelleenarvioinnin kohteeksi. Uusien ajattelumallien mukaisesti pelkkä nopea kuljetus ei enää riittänyt, vaan tehokas hoito piti aloittaa jo sairaankuljetushenkilökunnan saavuttua potilaan luokse. Ajattelutavan seurauksena eri puolilla maailmaa alettiin kokeilla erilaisia lääkäriambulanssiratkaisuja ja parantaa sairaankuljetushenkilökunnan koulutusta.

singfors på 1950-talet, och är beskrivande för verksamheten under hela den första epoken. På den tiden koncentrerade Brandverkets ambulansverksamhet sig närmast på att forsla sjuka och hjälpbehövande. Enligt de uppfattningar som då rådde inom läkarvetenskapen kunde patienterna skötas bara på sjukhuset, varvid ambulansens uppgift blev att snabbt och säkert hämta patienten dit. Därför fick de brandmän som skötte ambulansverksamheten ingen annan specialutbildning än första hjälp, och sjuktransportmaterielens jämte vårdutrustning var bara tänkt för första hjälp och transport.

I och med att bilar började införskaffas år 1923 förvandlades Brandverkets ambulansväsende småningom till en effektiv transportorganisation. Transporterna blev snabbare och klarade av större mängder. Antalet bilar utökades, och de sista hästdragna vagnarna fick vika år 1934. Ända till slutet av 1960-talet utvecklades verksamheten som en transportorganisation vars syfte var att så effektivt som möjligt föra patienten till sjukhuset.

Från transport till vård

I och med läkarvetenskapens och teknologins utveckling blev ambulansväsendet i början av 1960-talet föremål för en omvärdering. Nu räckte det inte längre med snabb transport, tyckte man. Man kunde göra mera: effektiv vård kunde ju sättas in genast när ambulansen nådde patienten. Påföljden var att man i olika delar av världen började pröva olika former av läkarambulanser och förbättra ambulanspersonalens sjukvårdsfärdigheter.

Även i Finland skedde en kritisk omvärdering av ambulansväsendet. På samma sätt som i början av 1900-talet då ambulansväsendet inrättats kritiserade man nu transporterna som inhumana, och de oändamålsenliga transportsätten upplevdes rentav innebära fara för patienternas liv. I Finland blev den viktigaste vändpunkten stiftandet av en folkhälsolag år 1972, varvid man för första gången slog fast kommunernas skyl-

Muun maailman tavoin myös Suomen sairaankuljetusala ajautui kriittisen tarkastelun ja uudelleenarvioinnin kohteeksi. Kuten sairaankuljetustoiminnan aloittamisen aikoihin 1900-luvun alussa, myös nyt kritisoitiin potilaiden kuljetusmuotojen epäinhimillisyyttä ja epätarkoituksenmukaisten kuljetustapojen katsottiin jopa vaarantavan kuljetettavan potilaan hengen. Suomessa tärkeimpänä käännekohtana voidaan pitää kansanterveyslain säätämistä vuonna 1972, jolloin määriteltiin ensimmäistä kertaa kuntien velvollisuus järjestää sairaankuljetustoiminta alueellaan. Kaiken kaikkiaan 1970-luvun aikana Suomessa määriteltiin ensimmäistä kertaa, minkälaista sairaankuljetusta tarvitaan, ja miten se tulisi järjestää. Samalla otettiin ensimmäiset askeleet alan toimintaidean muuttamiseksi potilaiden kuljettamisesta hoidon aloittamiseen.

Helsinki oli jälleen muutoksien hetkellä muista poikkeavassa tilanteessa. Maan pääkaupungin ja suurimman kaupungin sairaankuljetusjärjestelmälle asetettiin aivan erilaisia vaatimuksia kuin pienemmissä kaupungeissa ja kunnissa. Samalla Helsingillä oli myös muita paremmat resurssit vastata vaatimuksiin. Järjestelmän uudistukset henkilöityivät tuoreeseen palopäällikköön Rainer Alhoon ja uudistamistahti oli nopeaa. Vuosikymmenen puoleen väliin mennessä luotiin ne kivijalat, joiden varaan tuleva Helsingin pelastuslaitoksen ensihoitojärjestelmä luotiin. Kivijaloista merkittävimmät olivat sairaankuljetustoiminnan oman hallinnon muodostaminen, palomies-sairaan kuljettajien koulutuksen aloittaminen, lääkintäosaamisen liittäminen sairaankuljetustoimintaan lääkäriauto- ja lääkäriambulanssikokeilujen seurauksena, hälytysorganisaation keskittäminen, kaluston uusiminen ja hoitovälineiden kehittäminen. Monet uudistuksista olivat pitkään ainutlaatuisia ratkaisuja Suomessa. Näin samalla kun lainsäädäntö vasta vahvisti kuntien velvollisuudet sairaankuljetustoiminnan järjestämiseen, otti Helsinki jo merkittäviä askeleita kohti laajempaa ensihoitojärjestelmää.

Murrosvaiheen jälkeen Helsingin palolaitoksen sairaankuljetuksen kehittyminen voidaan jakaa kahteen

dighet att ordna ambulansverksamhet på sitt område. Det var alltså först på 1970-talet man i Finland slog fast hurdana sjuktransporter det behövdes, och hur dessa skulle skötas. Samtidigt tog man de första stegen för att ändra verksamheten så att vården skulle inledas under transporten.

Även i dessa förändringens tider var Helsingfors i en särställning i vårt land. I landets huvudstad och största stad ställdes helt andra krav på ambulansväsendet än i mindre städer och kommuner. Men samtidigt hade Helsingfors också bättre resurser än andra städer att motsvara kraven. Reformerna personifierades i den nya brandchefen Rainer Alho, och förnyelsetakten var snabb. I medlet av 1970-talet hade man redan skapat stöttepelarna för Helsingfors räddningsverks akutsjukvårdssystem. De viktigaste var en egen förvaltning för sjuktransporterna, utbildning för de brandmän som skötte ambulanserna, att läkekunnighet i och med läkarbilarna och läkarambulanserna blev en del av ambulansverksamheten, att alarmorganisationen centraliserades, att fordonsmaterielen förnyades och att vårdmaterielen utvecklades. Många av nyheterna var länge unika i Finland. När sedan lagstiftningen slog fast kommunernas skyldighet att ordna sjuktransporter hade Helsingfors redan tagit betydande steg mot ett mera omfattande akutsjukvårdssystem.

Efter detta brytningsskede kan Helsingfors brandverks sjuktransporter delas upp i två delar. Åren 1976–89 sökte verksamheten ännu sina former, och organisationen reformerades friskt. Då utvecklades bl.a. ett alarmsystem som byggde på riskbedömning, och brandman-ambulansförarna började utbildas för att kunna ge vissa slag av inledande vård som tidigare bara givits av läkarna. Åren 1990–2005 fann verksamheten i stort sett de former och den nivå den har idag.

Idag åtnjuter helsingforsborna ett ambulansvårdssystem bestående av Helsingfors stads räddningsverk tillsammans med akutsjukvårdsenheten vid Helsingfors och Nylands Sjukvårdsdistrikt och Alarmcentralen i Helsingfors. Det prehospitla akutsjukvårdssystemets enheter, dvs. ambulanser och övriga fordon, har

osaan. Vuosien 1976–1989 aikana toiminta haki monin tavoin muotoaan ja organisaatiota uudistettiin rajusti. Tuolloin kehitettiin mm. riskinarviointiin perustuva hälytysjärjestelmä ja alettiin kouluttaa palomies-sairaankuljettajia suorittamaan myös joitakin aiemmin vain lääkäreiden suorittamia hoitotoimenpiteitä. Tämän jälkeen vuosien 1990–2005 aikana toiminnan muodot saatiin pääpiirteissään muodostetuiksi ja toiminta saavutti vakiintuneen tasonsa.

Tänä päivänä helsinkiläisiä palvelee ensihoitojärjestelmä, jonka muodostavat Helsingin pelastuslaitos yhdessä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin ensihoitoyksikön sekä Helsingin hätäkeskuksen kanssa. Ensihoitojärjestelmän yksiköt on hajasijoitettu kaikille pelastusasemille ja yhdelle ambulanssiasemalle. Järjestelmän toiminta perustuu yksiköiden porrastamiseen eri hoitotasolle ja hätäkeskuksen ohjaamaan riskinarviointiin perustuvaan hälytysten porrastamiseen.

Viimeisen vuosikymmenen aikana kehitetyillä mitareilla, kuten sidosryhmä- ja asiakastytyväisyyden sekä Utsteinin mallin mukaisella sydänpysähdyspotilaiden selviytymisen seurannalla mitattuna helsinkiläisiä palvelee kansainvälisestikin verrattuna laadukas ja toimiva ensihoitojärjestelmä. Kehitys palolaitoksen sivutoimena aloitetusta kuljetustoiminnasta maailmanluokan ensihoitojärjestelmäksi on ollut huima.

Helsingin hengenpelastajat – sairaankuljetustoiminta ja kaupunkilaiset

Kaupunkilaisia on siis eri aikoina palvellut toimintaperiaatteeltaan hyvin eritasoinen sairaankuljetusjärjestelmä. Miten sitten kaupunkilaiset ovat kokeneet toiminnan eri aikoina? Palolaitoksen toiminta on aina kiinnostanut kaupunkilaisia ja lehdistöä, joten sairaankuljetustoiminnasta on alkuajoista lähtien julkaistu kaupungin lehdistössä reportaaseja ja artikkeleita joiden avulla voi hyvin seurata miten sairaankuljetus- ja ensihoitojärjestelmä on eri aikoina koettu.



Tämän päivän eri hoitotasolle porrastettu ensihoitojärjestelmä. Vasemmalta lääkäriyksikkö, lääkintäesimiehen yksikkö, hoitotason yksikkö, perusyksikkö ja ensivasteyksikkönä käytettävä sammutusyksikkö.

Vårdenheterna inom den prehospitala akutsjukvården: fr.v. läkarbilen, räddningsuppdragsbilen, vårdteamets bil, ambulansen och den brandbil som används för akutomhändertaganden.

utlokaliseras till alla räddningsstationer och en ambulansstation. Systemet bygger på att enheterna ordnas in i olika vårdnivåer och att alarmer utgår i den ordning som Alarmcentralens riskbedömning ger anledning till.

Enligt måttstockar utvecklade under de senaste årtiondena, såsom klientbelåtenhet och hur bra hjärtstilleståndspatienter klarat sig (enligt den utsteinska modellen), har helsingforsborna tillgång till ett internationellt konkurrenskraftigt, högklassigt och fungerande ambulansvårdssystem. Utvecklingen från en sidogren av Brandverkets verksamhet till ett ambulansvårdssystem av världsklass har varit nästan svindlande.

Livräddarna i Helsingfors – ambulansen och stadsborna

Ambulansväsendet i Helsingfors har alltså varit mycket olika vid olika tider. Hur har då stadsborna upplevt verksamheten vid dessa olika tider? Räddningsverkets verksamhet har alltid intresserat stadsborna och pressen, och därför har tidningarna ända från början inne-

Mielenkiintoisena yksityiskohtana voi aluksi todeta, että toiminnan ulkoiset merkit kuten punaisella ristillä, sireeneillä, vilkuilla ja paareilla varustetut sairaankuljetusajoneuvot, ovat pysyneet pääpiirteiltään samankaltaisina aina hevosvaunujen ajoista. Tietenkin ajoneuvojen mallit ja ulkomuodot ovat vaihdelleet, mutta ambulanssi on aina ollut kaikille tuttu osa kaupungin katukuvaa. Normaaliksi osaksi kaupungin katukuvaa sairaankuljetusajoneuvot nousivat heti toiminnan alettua vuonna 1905. Sairaankuljetushälytyksiä oli alusta alkaen lähes päivittäin, joten sairaankuljetusajoneuvot olivat nopeasti tuttu näky kaupungin kaduilla. Jo kaksi vuotta toiminnan aloittamisesta, vuonna 1907, Uudessa Suomettaressa julkaistussa salapolii-sikertomuksessa ”ambulanssivaunut” olivat jo normaali osa tapaturmapotilaan kuljettamista sairaalaan. Kymmenen vuotta myöhemmin, kun toimintaa kehittämään asetettiin komitea, todettiin, että ensimmäiset sairaankuljetusvaunut olivat jo ”kaikille tutut”.

Ennen 1960-lukua julkaistuissa lehtijutuissa hyvin järjestetty sairaankuljetustoiminta liitettiin nimenomaan pääkaupunkiin ja nykyaikaiseen suurkaupunkiin. Sairaankuljetusautot turvasivat kaupunkilaisten elämää ”suuressa kaupungissa, ihmiskeossa, jossa yksi varmaton askel voi merkitä liekin sammumista”. Kaduilla hälytysajossa kiitävä ambulanssi esitettiin kirjoituksissa paitsi merkkinä siitä, että joku oli jossain hädässä, myös siitä, että yhteiskunnan turvaverkot toimivat ja että apu oli jo matkalla potilaan luokse. Sairaankuljetustoiminta kuvattiin aina valmiina olevana turvaverkkona, johon kaupunkilaiset saattoivat tarpeen tullen turvata: ”Ambulanssi on yhteiskunnan palvelija, joka ei koskaan nuku”.

Sairaankuljetusta hoitavat palomiehet esitettiin kirjoituksissa ammattilaishengenpelastajina, jotka ripein toimin pelastivat hädässä olevan hengen ja taitavasti auttoivat vauvat maailmaan: ”Hälytys ei hätkähdytä ambulanssimiestä”. Huolimatta siitä, että palomiesten koulutus ensiavun antamiseen oli suppea (peruskoulutuksena saattoi olla tunnin paarinkantokoulutus), luotti



Palolaitoksen sairaankuljetusvaunuista tuli nopeasti osa pääkaupungin kaupunkikuvaa. Signe Branderin kuvassa sairaankuljetusvaunut Unioninkadulla vuonna 1907.

Brandverkets ambulansvagn blev snabbt en del av stadsbilden i huvudstaden. Här fotograferad på Unionsgatan av Signe Brander år 1907.

hällit reportage och artiklar, som idag ger en god inblick i hur folk i olika skeden upplevt ambulanserna.

En intressant detalj är att yttre attribut såsom rött kors, siren, blinkar och bår i princip levtt kvar sedan de hästdragna ambulansernas tid. Modeller och former har varierat, men ambulanserna har hela tiden varit en bekant del av stadsbilden. Det blev de genast från början år 1905 i och med att uttryckningar förekom nästan dagligen. Redan år 1907 vittnar en detektivföljetong i tidningen Uusi Suometar om att ambulansen var ett normalt sätt att föra olycksoffer till sjukhuset. Tio år senare, då en kommitté tillsattes för att utveckla verksamheten, konstaterade man att den första ambulansvagnen redan var allom bekant.

De tidningsartiklar som publicerades före 1960-talet förknippar ett välorganiserat ambulansväsende uttryckligen med huvudstaden och en modern storstad. Ambulanserna tryggade invånarnas liv i en storstad eller, som man skrev, i ett myller av människor där ett enda oförsiktigt steg kunde betyda slutet. Ambulansen som med tjutande sirener ryckte ut framställdes som dels ett tecken på att någon var i nöd, dels ett tecken på att samhällets trygghetsnät fungerade och att hjälpen

yleisö heidän taitoihinsa ja koki, että palomiesten saapuessa olivat pelastajat tulleet paikalle.

Pelastajat kritiikin kohteena

Tultaessa 1960-luvulle sairaankuljetusalan uudistamisvaatimukset muuttivat vähitellen sairaankuljetusta koskevan uutisoinnin erittäin kriittiseksi. Ambulanssit muuttuivat kuolemanloukuiksi ja sairaankuljetusta hoitavat palomiehet hengenpelastajista huonosti koulutetuiksi epäpäteviksi potilaan kuljettajiksi.

Uudistusvaatimukset näkyivät myös kunnallispolitiikassa, jossa entistä näkyvämmiin vaadittiin alan uudelleenarviointia. Murrosvaiheen julkisuus toi kaupunkilaiset entistä aktiivisemmin mukaan toiminnan kehittämiseen. Kun toiminta oli aiemmin mielletty itsestäänselvytykseksi, herättivät nyt julkisuudessa käsitellyt ongelmat kansalaisten ja kansalaisjärjestöjen mielenkiintoa. Esimerkiksi sydänambulanssikokeilun siirtyminen kaupungin omaksi toiminnaksi johtui osittain asian saamasta laajasta julkisuudesta ja kaupunkilaisten sekä erilaisten kansalaisjärjestöjen kaupungin päättäjiin kohdistamasta painostuksesta. Näyttävästi medioissa esillä ollut kokeilu oli nostanut kaupunkilaisten vaatimustason aiempaa ylemmäksi, eikä sydänambulanssitoimintaa voinut lakkauttaa aiheuttamatta yleistä turvallisuusvajetta kaupunkilaisten keskuudessa.

Kaiken kaikkiaan 1960-luvun lopun ja 1970-luvun alun tapahtumat nostivat sairaankuljetustoiminnan, kuten monet muutkin palvelut, kaupunkilaisten kiinnostuksen ja aktiivisuuden kohteeksi. Eri kaupunginosien asukkaat ja järjestöt olivat entistä tiukemmin valvomassa ja tarvittaessa vaatimassa oman alueensa palvelutason parantamista ja säilyttämistä. Myös koko järjestelmän toimintaa seurattiin entistä tarkemmin. Myöhemmin varsinkin Helsingin aluehälytyskeskuksen käyttöönottoon liittyneet ongelmat vuosina 1990–1991 ja vuoden 1992 lääkäriambulanssihenkilöstön vaihtuminen aiheuttivat valituksien tulvan

redan var på väg. Ambulansverksamheten beskrevs som en trygghetsfaktor som alltid var redo och som invånarna kunde lita på: ambulansen var en samhällets tjänare som aldrig sov.

De brandmän som skötte sjuktransporterna framställdes som yrkesräddare som raskt räddade livet på den nödställd och flinkt hjälpte spädbarn till världen: ett alarm skrämmer inte en ambulanskarl. Trots att brandmännens utbildning i förstahjälp var begränsad (grundutbildningen kunde i värsta fall handla bara om en timmes kurs i bårhantering), litade allmänheten på deras kunskaper och upplevde att räddningen kommit när brandmännen hann till platsen.

Livräddarna livsfarliga – invånarna kräver bättre service

I början av 1960-talet började rubriceringen om ambulanserna småningom bli allt mer kritisk. Ambulanserna började förliskas vid dödsfall, och ambulansernas brandmän började upplevas som illa utbildade och inkompetenta länkar i räddningskedjan.

Kraven på förnyelse uttrycktes t.o.m. i kommunalpolitiken. Man krävde allt högljuddare en omvärdering av branschen. Publiciteten under detta brytningsskede ökade invånarnas engagemang. I stället för att se ambulansväsendet som något självklart reagerade invånare och medborgarorganisationer nu på de problem som vädrats i offentligheten. Att t.ex. försöket med en hjärtambulans övergick i stadens regi berodde delvis på den omfattande publicitet projektet fick och på de påtryckningar som invånare och organisationer riktade mot staden. Försöket noterades flitigt av media, vilket höjde invånarnas kravnivå, och det ledde i sin tur till att man upplevde att hjärtambulansprojektet inte kunde läggas ner. Det skulle ha inneburit ett trygghetsvakuum för invånarna.

På det hela taget gjorde händelserna i slutet av 60- och början av 1970-talet att ambulansväsendet, liksom många andra serviceformer, blev föremål för invånarnas intresse och aktivitet. I olika stadsdelar bevakade



Ensimmäisenä kaupunkina Suomessa Helsingissä aloitettiin jatkuvasti päivystävä lääkäriambulanssitoiminta vuonna 1972. Toiminnan aloittamista edelsi Suomen sydäntautiliiton sydänambulanssikokeilu vuonna 1971.

År 1972 inrättades i Helsingfors – som första stad i Finland – en läkarambulans med jour dygnet runt. Detta föregicks av Finlands hjärtsjukdomsförbunds försök med en hjärtambulans år 1971.

pelastuslaitokselle, kaupunginhallinnolle ja erilaisille toimintaa valvoneille elimille.

Myös palolaitoksen suhde kaupunkilaisiin muuttui. 1970-luvun alun murroksen jälkeen, kun sairaankuljetustoiminta perustui ostosopimukseen, alettiin palolaitoksella mieltää sen hoitamat ja kuljettamat potilaat entistä enemmän asiakkaisiksi ja heidän tyytyväisyydestään tuli tärkeä seurannan ja kehittämisen kohde. Uudistuksien myötä alettiin palolaitoksen ja sen sairaankuljetustoiminnan julkisuuskuva kehittää ja parantaa järjestämällä medialle ja kansalaisille erilaisia esittelytilaisuuksia, joissa esiteltiin uudistuksia ja järjestelmän toimintaa. Näin kaupunkilaiset saivat jatkuvasti lukea lehdistä uusista, entistä hienommista ambulansseista ja lääkäriambulanssin ihmeellisistä varusteista.

Tultaessa 1990-luvulle otettiin laatuajattelun myötä toiminnan asiakkaat ja sidosryhmät entistä laajemmin koko toiminnan kehittämisen perustaksi. Helsingin pelastuslaitoksen laatuajattelun liitettiin erilaisia mittareita, joiden perusteella voitiin seurata niin potilaiden kuin heidän omaisten sekä esimerkiksi sairaalahenkilökunnan tyytyväisyyttä toimintaan. Näiden tut-

invånare och sammanslutningar allt noggrannare stadens service, och vid behov krävdes förbättringar och åtminstone bibehållen service allt envetnare. Likaså bevakades hela systemets funktionalitet allt noggrannare. Senare kom i synnerhet svårigheterna med igångkörningen av Helsingfors kretsalarmcentral åren 1990-91 och bytet av personal vid läkarambulanserna år 1992 att ge upphov till en syndaflod av klagomål till Räddningsverket, stadsförvaltningen och olika bevakningsorgan.

Samtidigt förändrades även brandkårens förhållande till invånarna. Efter brytningen i början av 1970-talet, då en del av sjuktransporterna började konkurreras ut, började man på Brandverket allt mera se de patienter man skött och transporterat som kunder, och började mäta och reagera på deras åsikter om servicen. I och med reformerna började man förbättra Brandverkets och dess ambulansväsendes mediabild genom att hålla informationsträffar för invånare och media, där man presenterade nyheter och hur systemet fungerade. På så sätt fick invånarna upprepade gånger läsa i tidningarna om allt finare ambulanser och den fantastiska utrustningen i läkarambulansen.

I början av 1990-talet började man, i och med den kvalitetsstyrningsdoktrin som då spriddes i stadsförvaltningen, allt mera utgå från klientgrupper och samarbetspartners. Olika mätare inympades i Helsingfors stads räddningsverks kvalitetssystem i syfte att följa vad patienterna och deras anhöriga samt bl.a. sjukhuspersonalen tyckte om ambulansernas verksamhet. Att döma av dessa sonderingar har helsingforsborna under senare år upplevt att de fått mycket god betjäning: på en skala mellan 1 och 5 har medeltalet i sonderingarna varierat mellan 4,38 och 4,55.

Trygghetsorganisationens trovärdighet

Sammanfattningsvis kan man säga att helsingforsborna under stadens ambulans- och ambulansvärdväsendes hundraåriga historia huvudsakligen varit nöjda

kimuksien perusteella voidaan sanoa, että helsinkiläiset ovat viime vuosina kokeneet saamansa palvelun erittäin hyväksi ja esimerkiksi yleisarvosanan (1–5) keskiarvo on tutkimuksissa vaihdellut 4,38 ja 4,55 välillä.

Turvaorganisaation uskottavuus

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että sadan vuoden aikana helsinkiläiset ovat pääpiirteissään olleet erittäin tyytyväisiä kaupungin pelastuslaitoksen ensihoito- ja sairaankuljetustoimintaan ja tietoisuus sen olemassaolosta on epäilemättä lisännyt kaupunkilaisten turvallisuuden tunnetta. Näin siitäkin huolimatta, onko ambulanssilla paikalle saapuneesta avusta (esim. tunnin päärinkantokoulutuksen saaneista kesälomasijaisista) ollut todellisuudessa hyötyä potilaalle.

Toimivan ja ennen kaikkea kaupunkilaisten silmissä uskottavan ensihoitojärjestelmän ylläpito tulee varmasti jatkossa olemaan entistä haastavampaa. Lääketieteen kehitys tarjoaa jatkuvasti entistä parempia ja kalliimpia hoitomalleja. Samalla kaupunkilaiset ovat entistä tietoisempia ja vaativampia. Mielikuvia ensihoitotoiminnasta muokkaavat entistä enemmän erilaiset tv-sarjat ja elokuvat, joiden perusteella monilla saattaa olla hyvinkin epärealistiset käsitykset ensihoitotoiminnasta ja sen mahdollisuuksista – kaikkia potilaita kun ei kuitenkaan voida auttaa. Ollakseen kaupunkilaisten turvallisuutta ja myös turvallisuuden tunnetta lisäävä organisaatio, on pelastuslaitoksen ensihoitotoiminnan kuitenkin pystyttävä jatkossakin vastaamaan myös näihin haasteisiin. Kaupungin turvaverkon silmujen tulee olla paitsi toimivia, myös kaupunkilaisten silmissä näkyviä ja uskottavia.

Artikkeli perustuu kirjoittajan syksyllä 2005 julkaistuun tutkimukseen ”Stadin tabis sata vuotta, Helsingin pelastuslaitoksen ensihoito- ja sairaankuljetustoiminta 1905 – 2005”.

Kuvat: Helsingin kaupunginmuseo ja Helsingin pelastuslaitoksen palomuseo.

med dess verksamhet, och att vetskapen om dess existens otvivelaktigt stärkt invånarnas trygghetskänsla. Detta oavsett den hjälp man fått (t.ex. av sommarvikarier med en timmes utbildning i bårhantering som enda kvalifikation) varit till nytta eller inte.

Att upprätthålla ett fungerande och trovärdigt ambulansvårdssystem kommer säkert att bli allt svårare i framtiden. Utvecklingen inom medicinen medför hela tiden nya och bättre – och dyrare – vårdmodeller. Samtidigt blir invånarna allt medvetnare och mera krävande. Folks uppfattningar om ambulansvården påverkas allt mera av olika tv-serier och filmer, och många kan ha en mycket orealistisk bild av verkligheten, av vad som är möjligt i praktiken. Men för att kunna vara en organisation som ökar invånarnas säkerhet och trygghetskänsla är Räddningsverkets ambulansvård helt enkelt tvungen att svara på dessa utmaningar. Maskorna i stadens trygghetsnät skall inte bara fungera utan även vara synliga och trovärdiga i stadsbornas ögon.

Skribenten är historiker och doktorand, hemma från Helsingfors, och arbetar på en doktorsavhandling om Helsingfors [universitetet] och dess invånares överlevnadsstrategier åren 1914–20.

Artikeln bygger på studien ”Stadin tabis sata vuotta, Helsingin pelastuslaitoksen ambulansvård-/[ensihoito] ja sairaankuljetustoiminta 1905–2005”, som berättar om ambulansväsendet i Helsingfors under dess hundraåriga existens.

Foton: Helsingfors stadsmuseum och Helsingfors stads räddningsverks brandmuseum